

7. Архив Крымского облисполкома. Приказ управления культуры Крымского облисполкома №78 от 20.03.1990.
8. Архив Крымского облисполкома. Решение Крымоблисполкома №362 от 21.06.1983.
9. Берестовская Д.С. Синтез искусств в творческом наследии И.Л.Сельвинского // И.Л.Сельвинский и литературный процесс XX века: Материалы Пятой междунар. науч. конф. – Симферополь: Крымский Архив, 2000. – С.26–32
10. Гаврилюк В.Л. О художественном времени в лирике Ильи Сельвинского военных лет // Вестник Крымских чтений И.Л.Сельвинского. Вып. 1: Русская военная поэзия: Сб. Науч. ст. – Симферополь: Крымский Архив, 2002. – С.14–23.
11. Дайнеко Л.И. Жизнь и творчество И.Сельвинского как объект краеведения // И.Л.Сельвинский и литературный процесс XX века: Материалы Пятой междунар. науч. конф. – Симферополь: Крымский Архив, 2000. – С.91–101.
12. Дайнеко Л.И., Пашеня Е.И. Украинские мотивы в творчестве И.Л.Сельвинского // 1У Таврические научные чтения, г.Симферополь, 23 мая 2002 г. Сборник научных статей. – Симферополь, 2004. – С. 56–59
13. Карпов А.С. Человек и мир в поэзии И.Сельвинского 20–х годов // И.Л.Сельвинский и литературный процесс XX века: Материалы Пятой междунар. Научю конф. – Симферополь: Крымский Архив, 2000. – С.15–22
14. Кузьминков Л.М. Сельвинский и греческий фольклор Приазовья // Вестник Крымских чтений И.Л.Сельвинского. Вып. 2. Стихия истории – стихия природы в творчестве И.Л.Сельвинского: Сб. науч. ст. – Симферополь: Крымский Архив, 2003. –С.65–69.
15. Культурна спадщина України: не примноження, а втрати // Музеї України №6(18).– Київ, 2006. – С.10.
16. Новикова М.А., Егошина Т.Е., Островський Д.О., Передий С. И. Сельвинский: этнополитика и этнопоэтика // И.Л. Сельвинский и литературный процесс XX века: Материалы Пятой междунар. науч. конф. – Симферополь: Крымский Архив, 2000. – С.23–25.
17. Озеров Л. Пришла пора // Крымские пенаты. – Альманах литературных музеев Крыма № 2. – Симферополь, 1996.– С.4.
18. О мерах по развитию Крымского республиканского краеведческого музея. – Постановление ВР АРК № 2233–2/02 от 16.01.2002, п.8 // Крымские известия №18, 30 января 2002.
19. О музеях и музейном деле. – Закон Украины // Відомості ВР України. – № 25,1995.
20. О неотложных мерах по развитию музеев Украины. – Указ Президента Украины №489/2000, 22.03.2000 // Урядовий кур'єр. – 8 квітня 2000.
21. О передаче Дома–музея Ильи Сельвинского Министерству культуры АРК. – Постановление правительства АРК №282 от 08.09.1995 // Собрание Законодательства республики Крым. – №9. – 1995. – Ст.775.
22. Основные направления развития культуры в Крыму до 1998 года. – Постановление правительства АРК №226 от 16.07.1996 // Собрание Законодательства республики Крым. – № 7. – 1996. – Ст. 695.
23. Основные направления развития культуры в Крыму до 1998 года. – Постановление правительства АРК №226 от 16.07.1996. – Разделы 2–й, 13–й (п.4).
24. Пастухова Л.С. «Вся прелесть русской речи»: Из наблюдений над стилем И. Сельвинского // И.Л. Сельвинский и литературный процесс XX века: Материалы Пятой междунар. науч. конф. – Симферополь: Крымский Архив, 2000. – С. 63–68.
25. Сельвинский И. Встречи с Маяковским // Илья Сельвинский. Я буду говорить о стихах. – Статьи. Воспоминания. «Студия стиха». – «Советский писатель» – Москва, 1973.
26. Список памятников местного и национального значения, расположенных на территории АРК (по состоянию на 01.01.2004). – Симферополь. – Республиканский комитет по охране культурного наследия АРК. РА «Вторая половина», 2004.

Батенко Г.В.

ДЕКЛАРАЦІЯ БАЛЬФУРА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПАЛЕСТИНИ

Проблема співіснування двох протилежних світів – християнського та мусульманського кожного дня постає перед людством. Релігійні інтереси перехрещуються із міжнародною політикою. Виявляється, що у форму збройного протистояння перетворюється єдина можлива спроба розв'язати довготривалий конфлікт. Тисячі людей віддали свої життя, тисячі сімей оплакують свої втрати. Але війна триває і хто стане наступною жертвою, а хто стане переможцем – невідомо.

Довгий час тема колоніальної політики Великобританії, США, Франції, їх інтереси на Близькому Сході майже не обговорювалися ні в наукових колах, ні на шпальтах газет. У 1980 – 2000–і роки радянське – українське та російське сходознавство дало низку праць, присвячених деяким аспектам історії Палестини. Причини, хід та події, пов'язані із періодом мандата були висвітлені у аналітичних працях Є. Дмитрієва, В. Кисельова, В. Носенка, С. Гасратян, І. Звягельської Р. Ланди, А. Федорченка, Г. Косача, Л.Беренштейна, С. Щевелева, Н. Поди, А. Васильєва. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. позначився науковим інтересом до перебігу подій у “землі обітованій” в Україні. І. Черенков, П. Ігнат'єв, Ю. Корогодський, І. Семиволос, В.Ганкевич присвятили свої дослідження історії Палестини, держави Ізраїль та сучасному стану розв'язання міжетнічних протиріч.

Арабські дослідники вважають, що Великобританія не виконала своїх зобов'язань стосовно підтримки

ДЕКЛАРАЦІЯ БАЛЬФУРА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПАЛЕСТИНИ

формування та розвитку внутрішньої та зовнішньої політики Палестини, як незалежної держави, викладених у листуванні Г.Мак-Магона та шерифа Хусейна. Наприклад, Абд аль-Ваххаб Кайалі пише: “Британія погоджувалася визнати й підтримати арабську незалежність... у Сирійській провінції Османської імперії, якщо Хусейн оголосить війну Туреччині” [1, с.325]. Але, Великобританія не збиралася виконувати свої зобов’язання і про це свідчила угода Сайкс-Піко, що була укладена одночасно з договором між Мак-Магоном і Хусейном. Отже, Великобританія фактично відмовлялася від домовленостей з арабами, щодо післявоєнного устрою територій Османської імперії, населених в основному арабами. До кінця 1916 року Синай був окупований експедиційними військами Єгипту. Штурм Гази в березні 1917 року закінчився невдачею, 2-го квітня цього ж року британський військовий кабінет прийняв рішення звільнити Палестину. Ще в січні М.Сайкс радив своїм друзям-сіоністам мати напоготові людей, як тільки Великобританія вступить у Єрусалим [2, с.267]. Спираючись на антитурецьке повстання арабів, англійські війська під командуванням фельдмаршала Алленбі розгорнули наступ проти турків у другій половині 1917 р. У липні 1917 р. арабські повстанці вибили турків із Акаби, 20 вересня британська кавалерія захопила Назарет, 30 вересня 1918 р. воїни сина Хусейна Фейсала ввірвалися в Дамаск, тільки через добу в місто стали входити британські частини Алленбі. Фейсал був проголошений королем Сирії, де був сформований арабський уряд. Але вже через два роки французи викинуть Фейсала з Дамаска. У жовтні Алленбі зайняв Беершебу, 9 грудня англійці вступили в Єрусалим. Ще у 1916 році, коли поразка Туреччини ставала все очевиднішою, Хашомером був опрацьований план захоплення Єрусалиму та утримання його у своїх руках до приходу англійців. Вважалося, що „в такому разі англійці оцінять внесок євреїв у справу перемоги Великобританії та приймуть його до уваги при вирішенні питання про майбутнє Палестини” [3, с.26].

Англійський головнокомандуючий звернувся з відозвою до арабського населення, у якому урочисто заявив, що мета війни на Близькому Сході для Великобританії полягає в тому, щоб звільнити гноблені турками народи та допомогти їм створити національні уряди за їх власним вибором і бажанням. Але ця мета повинна була здійснитися у невизначеному майбутньому, а поки, відразу ж після вступу в Єрусалим, Алленбі створив Occupied Enemy Territory Administration – Управління окупованої ворожої території на чолі з генералом Клейтоном. Власне для арабського населення мало що змінилося. Британці цілком зберегли стару адміністративну організацію, податки, системи землеволодіння, шаріатський суд. Була встановлена система прямого управління, при якій усі підкорялися наказам головнокомандуючого Алленбі. Сіоністи очікували, що нові господарі Палестини будуть насамперед піклуватися про дотримання принципів Декларації Бальфура; але більшість британських офіцерів не підтримували офіційну політику своєї країни. Лише деякі з них (наприклад Уіндем Дідз) співчували сіоністам, але більшість віддавали перевагу арабам, ніж євреям, вважаючи наполегливі вимоги останніх у кращому випадку просто абсурдними. З їхнього погляду, головне завдання було в підтримці status quo, у збереженні суспільного спокою й існуючого укладу. Більш того, англійські офіцери не мали досвіду адміністративної роботи й “при першому ж зіткненні з арабською опозицією сіонізму інстинктивно вирішили, що необхідно утримуватися від будь-яких дій, що можуть загострити конфлікт: адже араби, зрештою, склали переважну більшість населення” [2, с.636 – 637].

Проте сіоністами була отримана від британського уряду офіційна підтримка в справі створення в Палестині “єврейського національного осередку”. Поява Декларації Бальфура (2 листопада 1917 р.) пояснювалася прагненням британського уряду заручитися підтримкою євреїв США й Росії у війні проти Німеччини. Фактично, Декларація Бальфура надала можливість Великобританії не передавати управління Палестиною під міжнародний контроль і не включати Палестину в майбутню арабську державу. Деякі західні дослідники висувають тезу про те, що подібних планів не було, а вся проблема протилежного тлумачення арабами й британським урядом кореспонденції Хусейна і Г.Мак-Магона полягає тільки в неточному перекладі листів, зроблених британським чиновником Р.Сторрсом – зокрема, при перекладі слова “дистрикт” як вілайет. Якщо це справді є коренем проблеми, то цей переклад, на наш погляд, був зроблений свідомо. У той же час у Декларації Бальфура Великобританія обіцяла євреям підтримку для їх майбутнього у відношенні Палестини, розпоряджатися якою вона не мала ніяких юридичних прав. У той час євреї склали не більш 6% населення Палестини. Згодом Вейцман писав, що для появи Декларації Бальфура він провів біля двох тисяч переговорів [1, с.325].

Шостий Арабський Палестинський Конгрес (червень 1923 року) зажадав від уряду Великобританії виконання зобов’язань, даних ним у листуванні Мак-Магона з шерифом Мекки Хусейном аль-Хашімі. Із метою підтвердження цих зобов’язань була опублікована телеграма короля Хусейна, у якій підтверджувалося, що “Великобританія обіцяла активну підтримку в створенні загального арабського об’єднання в складі Іраку, Палестини, Трансїорданії, держав у Аравії, крім Адена” [4, с.481].

Напередодні II світової війни був створений комітет у складі представників Великобританії й арабів для вивчення цієї проблеми. Обидві сторони лише підтвердили свої колишні тлумачення листів Хусейна та Мак-Магона. У той же час англійська сторона все ж таки визнала, що “арабське твердження” щодо значення фрази, де йдеться про частину Сирії, яка лежить на захід від Дамаска, Хами, Хомса й Алеппо, має велике міжнародне значення, ніж це здавалося усім учасникам комітету. Вона погодилася з тим, що Палестина була включена до зони, на яку претендував шериф Мекки в його листі від 14 липня 1915 року, і з тим, якщо тільки Палестина не була виключена з цієї зони в подальшому листуванні, вона повинна вважатися включеною в ту зону, у якій Великі держави повинні визнати й підтримати незалежність арабів. Таким чином Великобританія визнавала той факт, що Палестина не була виключена з району, на якій поширювалися англійські гарантії незалежності [5, с.46].

З метою утвердитися на Близькому Сході будь – якою ціною, Великобританія співпрацює і з арабами, і

з євреями. У Лондоні знали, що рано чи пізно таємне стане явним і неминуче прийдеться зіткнутися з опорою корінного арабського населення. Прийдеться якось виплутуватися із становища, яке виникло, і пояснювати арабам, як Великобританія могла підписати два взаємовиключних документи: угоди Мак–Магона – Хусейна та Сайкс–Піко. І ось тут уряд Великобританії вирішив використати у своїх імперських цілях сіонізм, який поставив перед собою завдання повернути всіх євреїв на “землю обітовану” й створити в Палестині єврейський національний осередок.

У лютому 1917 року відбулася перша офіційна конференція, що призвела до появи Декларації Бальфура. У її роботі брали участь М.Сайкс, Г.Семуель, лідери сіоністського руху, представники Ротшильдів. На цій конференції було прийняте рішення відмовитися від спільного володіння чи інтернаціоналізації Палестини на користь британського протекторату [2, с.267].

У жовтні А.Бальфур доручив Л.Емері підготувати проект декларації. Проект Л.Емері широко обговорювався в єврейському середовищі, і головний рабин завірив, що запропонована декларація буде схвалена переважною більшістю єврейського населення. Під час вирішального засідання кабінету 31 жовтня 1917 р. А.Бальфур залишив відкритим питання про те, чи опиниться Палестина під британським чи американським протекторатом, чи буде запропонований який–небудь інший політичний устрій. Після закінчення суперечок йому доручили написати лист лорду Ротшильду з проханням довести його зміст до федерації сіоністів [2, с.276].

2 листопада 1917 року А.Бальфуром, міністром закордонних справ уряду Д. Ллойд Джорджа, був датований лист лорду У.Ротшильду, що став відомим як “Декларація Бальфура”. Його текст має такий вигляд: “Маю честь передати Вам від імені уряду Його Величності таку декларацію, у якій виражається співчуття сіоністським прагненням євреїв, представлену на розгляд кабінету міністрів, яка й була ним схвалена: “Уряд Його Величності (короля Георга V – Г. Б.) із схваленням розглядає питання про створення в Палестині національного осередку для єврейського народу і докладе всіх зусиль для сприяння та досягнення цієї мети; причому ясно мається на увазі, що не повинні вироблятися ніякі дії, які можуть порушити цивільні та релігійні права існуючих неєврейських громад у Палестині чи ж права й політичний статус, якими користуються євреї в будь–якій іншій країні” [1, с.327].

Перш ніж відправити цей лист, А.Бальфур відвідав Вашингтон, де консулювався з найбільшим діячем сіоністського руху в США, членом Верховного суду США Луїсом Д.Брандейсом. А.Бальфур відрекомендувався прихильником сіонізму й завірив у своїй підтримці “палестинського проекту” ВСО. Поряд з цим А.Бальфур виразив своє побажання, щоб Палестина знаходилася під спільним керівництвом Великобританії та США [6,с.48].

В обмін на Декларацію Бальфура сіоністські лідери дали обіцянку згуртувати всіх євреїв для підтримки Антанти і, за твердженнями Д.Ллойд Джорджа, “дотрималися свого слова”. 8 листопада 1917 року британська преса повідомила про прийняття нової Декларації. Ця новина з’явилася на сторінках газет поруч зі звісткою, що прийшла із Петрограда, про більшовицьку революцію. У газетах виражалася впевненість, що ця епохальна подія (Декларація Бальфура – Г. Б.) підготувала ґрунт для державотворення: “Дейлі Експрес” вийшла з заголовком “Держава для євреїв”, “Таймс” і “Морнінг Пост” – “Палестина для євреїв”. У “Обсервері” затверджувалося, що в подібних обставинах не могло бути більш правильного й більш мудрого державного рішення [2, с.277].

В.Жаботинський вважав російську революцію 1917 року страшною катастрофою, тому що російські євреї виявилися відірваними від світового єврейства й перестали брати участь у сіоністському русі. Але найгірше було в тому, що більшовизм породив протидію у всій Європі, тобто “... без більшовизму не було б Гітлера, а без Гітлера не було б II світової війни та холокоста” [2,с.545]. До речі, велику частину сіоністів, заарештованих у СРСР у 20–х роках, вислали під видом покарання в Палестину. До травня 1925 року в такий спосіб було вислано 152 особи. У довідці ОГПУ від 29 травня 1925 року так говорилося: “це (висилка в Палестину – Г. Б.) виявилось серйозним стимулом для посилення нелегальної роботи сіоністів, тому що кожний був упевнений, що за свою антирадянську діяльність він одержить можливість поїхати на суспільний рахунок у Палестину, а не розплачуватися за скоєний ним злочин”. Ще у 1923 році голова ОГПУ Ф.Держжинський направив своєму колегові М.Трилісеру таємну записку, в якій велось про те, що чекісти мають приязнювати із сіоністами, вміти завойовувати їхню прихильність та користуватися ними у своїх цілях. Вважалося, що сіоністський рух можна буде використовувати для протидії британській розвідці на Близькому Сході і, зокрема, в Палестині. Крім цього, прихильники теорії світової революції збиралися використати Палестину в якості плацдарму для проникнення до „перлини британської корони” – Індії [7, с.297].

Американський учений-сходознавець, палестинський араб за походженням Е.Саїд відзначає такі особливості Декларації Бальфура: “Вона була створена а) європейським урядом, б) на європейській території, в) без усякого врахування бажання населення країни, г) вона була фактично обіцяркою передачі цієї території (Палестини – Г. Б.) спільності іноземців... з метою перетворення її в національний осередок для єврейського народу”. У Декларації Бальфура говорилося про єврейський національний осередок у Палестині. У той же час, лідери сіоністського руху не приховували, що метою Всесвітньої Сіоніської Організації є державотворення на цій території. На Паризькій мирній конференції 1919 року Х.Вейцман заявляв, що створення єврейського національного осередку призведе до появи національності, “яка буде в такій же мірі єврейською, як французька нація є французькою, англійська нація є англійською. Пізніше євреї становитимуть більшість населення, вони будуть готові створити уряд відповідно до рівня розвитку їхньої країни та їх ідеалів”. Заради цієї мети він, вітаючи майбутнє мандатне управління Палестиною, виражав надію на дозвіл 70 – 80 тисячам євреїв в’їхати найближчим часом у Палестину. Незважаючи на

ДЕКЛАРАЦІЯ БАЛЬФУРА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПАЛЕСТИНИ

розпливчастість формулювань Декларації Бальфура, у цілому вона припускала, що рано чи пізно в Палестині буде створена єврейська держава. У Черчілль вважав, що населення цієї держави складе 3 – 4 мільйони, Сирія й Аравія повинні будуть залишитися в руках арабів, Палестина – перейти євреям, а палестинським арабам прийдеться з цим змиритися [2, с.332; 1, с.326].

Британський уряд і ВСО розробили й обговорили шість проектів документа. Хоча в Декларації Бальфура не говорилося про негайне створення в Палестині єврейської держави, проте вона позитивно сприймалася лідерами сіоністського руху. Про це Х.Вейцман писав: “Це один із тих випадків в історії, коли ми повинні запитати себе – варто було б нам бути непримиренними й наполягати на своєму. Змогли б ми домогтися тоді більш прийнятної для нас декларації чи ж британський уряд, який втомився від внутрішніх розбіжностей між євреями, відмовився б займатися цією проблемою? Ми вирішили прийняти цю Декларацію” [8, с.207].

У Декларації Бальфура нічого не говорилося про палестинських арабів, які склали більш 90% усього населення Палестини і які володіли близько 97% землі в Палестині (будь то християни чи мусульмани). З іншого боку, Декларація Бальфура гарантувала дотримання прав і політичного статусу євреїв у будь-якій іншій країні. Ця “гарантія” була запропонована Всесвітньою Сіоніською Організацією. Як справедливо вважають автори дослідження “Джерела й історія проблеми Палестини”, “її включення стало результатом побоювання Є.Монтеґ’ю у відношенні реакції на Декларацію з боку євреїв, які вирішили залишитися у своїх країнах” [5, с.16; 1, с.327].

Деякі дослідники (у першу чергу ізраїльські – Г. Б.), не посилаючись на джерела, заслугу в появі й редагуванні цього тексту Декларації приписують Х.Вейцману. У 1916 році він, очолюючи хімічну лабораторію в Манчестері, запропонував першому лорду Адміралтейства У.Черчіллю спосіб одержання синтетичного ацетону для виробництва вибухових речовин. Через кілька місяців нібито новий прем’єр – міністр Л.Джордж поцікавився у Х.Вейцмана про винагороду його за цю роботу. Вейцман відповів: “Зробіть що-небудь для мого народу”. У своїх мемуарах, опублікованих через багато років, Л.Джордж згадував, що Декларація була дана Х.Вейцману у відповідь на зроблену ним важливу роботу з виробництва ацетону. При цьому А.Бальфур був переконаний, що “євреї – це талановитий народ, який живе на землі з часів древніх греків; і перед ним – вигнаним, розсіяним, переслідуваним – християнський світ знаходиться в неоплатному боргу” [2, с.263].

Політика уряду Великобританії щодо Декларації Бальфура була сформульована Л.Джорджем так: “Немає ніяких сумнівів у тому, чого хотів кабінет. У його плани не входило державотворення відразу ж після підписання мирного договору без обліку побажань більшості населення. З іншого боку, передбачалося, що якщо євреї становлять більшість населення, то Палестина стане єврейським співтовариством. Думка про необхідність штучно стримувати єврейську імміграцію, щоб євреї постійно складали меншість населення, ніколи не приходила в голову нікому з тих, хто визначав політику” [8, с.212]. Після появи Декларації Бальфура М.Сайкс заявив, що державотворення не входило в плани сіоністів, і радив євреям у їх же власних інтересах глянути на Декларацію очима арабів. Лорд Сесілл, помічник міністра закордонних справ, у грудні 1917 року заявив: “Ми хочемо, щоб арабські країни були будинком для арабів, Вірменія – для вірменів, а Іудея – для євреїв” [2, с.280]. Але через кілька тижнів він повідомив, що все, що британський уряд робив, було запорукою того, щоб створити для євреїв у Палестині таку ж основу для існування, що й в інших національностей, і не допускати стосовно них дискримінації. Таким чином, Декларація Бальфура була не юридичним, а політичним документом.

У 1918 році Декларація Бальфура була визнана Францією, Італією та США, а в 1920 році на вимогу Великобританії цілком була включена в Севрський мирний договір, що передбачав передачу Сирії, Лівану, Палестини та Месопотамії під мандатне управління. Як і сіоністи, араби ще цілком не розуміли, що означає Декларація Бальфура на практиці. На зборах сіоністів у Ковент-Гардені 2 грудня 1917 р. з нагоди прийняття Декларації двоє арабських представників виразили слова вітання сіоністам від імені свого народу. Незабаром Х.Вейцман заявив, що всі непорозуміння між арабами та євреями залишаться в минулому. Найбільші каїрські газети “Мукаттам” і “Арам” писали, що арабам не потрібно побоюватися єврейської держави, а британський уряд усього лиш визнав законні історичні права євреїв [2, с.327].

Дослідження ООН “Джерела й історія проблеми Палестини (частина I. 1917 – 1947 р.)” у такий спосіб оцінює значення цієї декларації для Палестини: “Декларація, що визначила напрямок подальшого розвитку подій у Палестині, була включена в мандат. Її здійснення викликало опір з боку арабів і призвело до повстання. Вона зрештою призвела до поділу й породила існуючу сьогодні проблему. Тому необхідно вивчити цю Декларацію, яку можна вважати джерелом проблеми Палестини” [5, с.8].

Таким чином, треба підкреслити, що декларація Бальфура суттєво вплинула на арабсько-єврейські стосунки в Палестині, радикалізувала ситуацію в регіоні і сприяла активному формуванню збройного протистояння.

Джерела та література

1. Щевелев С. С. Английские „гарантии” независимости Палестины во время I мировой войны // Культура народов Причерноморья. – 1998. – № 5. – С. 324 – 329.
2. Ланда Р. Г. Влияние Великой Октябрьской социалистической революции на арабские страны. Великий Октябрь и актуальные проблемы арабского мира. – М.: вид-во “Наука”, 1979. – С. 58 – 87.
3. Алон И. Хагана // Арабо-израильские войны. – М. – СПб: вид-во “АСТ-Terra Fantastica”, 2004.- – С. 11 – 188.

4. Palestine. A Study of Jewish, Arab and British Policies. Vol. I. – New Haven: Yale University Press, 1947. – 593 p.
5. Истоки и история проблемы Палестины. Часть I. 1917 – 1947. – Нью-Йорк: из-во "ООН", 1978. – 116 с.
6. Витвицкая В. В. Палестина в международных отношениях на рубеже XIX – XX веков (80–е годы XIX века – 1920 г.). – Симферополь: вид-во "Пармекс", 1999. – 79 с.
7. Ingrams D. Palestine Papers. 1917 – 1922. Seeds of Conflict. – L.: John Murray, 1972. – 198 p.
8. Weizmann Ch. Trial and Error. – N.–Y.: Schocken, 1949. – 493 p.

Бородин С.В.

III ОТДЕЛЕНИЕ И РЕФОРМЫ 60–х гг. XIX в.

Актуальность изложенной темы состоит в первую очередь в том, что в Украине до сего времени нерешен земельный вопрос, положение украинского крестьянина по отношению к земле законодательно не определено, а идеи модернизации экономики, европеизации политической и общественной жизни стороны существуют.

Начало крестьянской реформы было достаточно традиционным для правительственной политики. 3 января 1857 г. состоялась первое заседание Секретного комитета, составленного из высших сановников. В него входил и шеф жандармов В.А. Долгоруков. Наряду с рассмотрением доклада и записки министра внутренних дел С.С. Ланского обобщившего правительственные меры прошлых лет по крестьянскому вопросу, на первом заседании был прочитан и проект освобождения крестьян, представленный императору полтавским помещиком М.П. Позеном. 18 декабря 1856 г. Этой записке (на нес Александр, Побратил «Особое внимание») отводилась роль отправного, исходного начала в разрешении крестьянского вопроса. Не случайно через несколько дней после аудиенции у императора, М.П. Позена посетил В.А. Долгоруков и «пригласил остаться в Петербурге несколько времени пока записке не дано будет направление» [1].

17 января на заседании, посвященном определению программы работ, материалы записки М.П. Позена получили более определенное звучание в намерении приступить лишь к «подробному пересмотру и соглашению двух законоположений:

1. Об обязанных поселягах и 2. О свободных хлебожанцах» и вести освобождение «постепенно, без крутых и резких поворотов и без мер насильственных» [2].

На этом же заседании возник вопрос о гласности. Точнее речь зашла о необходимости успокоить «брожение умов» именным указом Сенату о пересмотре прежних законов о крестьянах. Это предложение Я.И. Ростовцева было поддержано большинством Комитета как мера, направленная на успокоение помещиков, подтверждавшая незыблемость прав собственности и умеренность преобразовательных планов. И если возражения оппонентов – Т.П. Гагарина и Д.Н. Блудова – касались сути указа, декларируемых начинаний, то В.А. Долгоруков говорил о мотивах его издания. Признавая, что «брожение умов» действительно существует, шеф жандармов отмечал, что «оно преувеличено и поддерживается более страхом самых помещиков, которые с ужасом воображают, что они должны лишиться всей собственности и сделаться жертвою в перевороте крестьян», Говоря о барщинных крестьянах, он признавал, что они «действительно состоянием своим не довольны». Подчеркивая, что «правительство непременно должно заняться без замедления изысканием средств к улучшению крепостного состояния», В.А. Долгоруков считал, что обнародование предлагаемого указа «не только ненужно, но может иметь последствия более вредные, нежели полезные» [3] и более того, по его мнению, в подобных делах необходимо действовать со всевозможной осторожностью и девать всем обсуждаемым мерам как можно менее гласности».

Отстаивая свою точку зрения, шеф жандармов исходил из опыта прошлых лет: «почти всякий указ и всякое распоряжение правительства перетолковывалось неблагонамеренными людьми несогласно с видами правительства» и потому считал, что этот указ «дает новый повод и случаи людям злонамеренным объяснить его иначе и чрез то, возбудить крестьян к новым, может быть еще сильнейшим волнениям». Более «удобным» он находил решительное применение полицейских мер. И с этой целью полагал необходимым расширить власть местных начальств и «искоренить в них страх ответственности за несоблюдение в чрезвычайных случаях формального делопроизводства» /т.е. законности!/. Эти меры должны были гарантировать порядок на долгое время и обеспечить комитету «полную возможность совершить возможный на него труд без излишней с несомненным вредом сопряженной поспешности» [4].

Как видим, в позиции главы тайной полиции доминируют традиционные весьма консервативные подходы. Именно государство, правительство должно облагодетельствовать своих подданных «улучшением» крепостного состояния.

Общественные настроения в расчет не принимались, от них скорее можно было ждать вредных последствий.

Однако дух времени заставлял считаться с новыми реалиями. И как бы того не желали сановники, крестьянский вопрос обсуждался повсюду.

В «Политическом обозрении» III отделения за 1857 г. встречаем более развернутую характеристику общественных настроений. По мнению В.А. Долгорукова, «с восторгом» прославляют мысль об уничтожении крепостного права «дворяне беспоместные, писатели» и люди разных сословий, не имеющие в виду никаких потерь». Также в смысле правительства рассуждают дворяне, владеющие крепостными людьми, но образованные понимающие дело в истинном виде и предпочитающие благо общее личным выгодам». Однако среди них многие считают, что «теперь ни крестьяне, ни помещики, ни начальствующие в губерниях лица, ни законоположения, ни весь существующий порядок не приготовлены еще к такой